

Nd. 367. Frumvarp til stjórnarskipunarlaga [168. mál]

um breyting á stjórnarskrá lýðveldisins Íslands, 17. júní 1944.

Flm.: Einar Olgeirsson, Ragnar Arnalds.

1. gr.

33. gr. orðist svo:

Kosningarrétt við kosningar til Alþingis hafa allir íslenskir ríkisborgarar, karlar og konur, sem búsettir eru í landinu, þegar kosning fer fram, og verða 21 árs eða eru eldri á því ári, sem kosning fer fram. Lækka má kosningaaldur með lögum.

Kosningalög setja að öðru leyti nánari reglur um alþingiskosningar.

2. gr.

Í stað orðanna „hinn 15. dag febrúarmánaðar“ í 5. gr. komi: 10. dag októbermánaðar.

3. gr.

Á eftir 45. gr. kemur ný grein, svo hljóðandi:

Nú hefur frumvarp til laga eða annarrar samþykktar hlotið samþykki Alþingis, og getur þriðjungur þingmanna krafizt þess, að frumvarpið sé borið undir atkvæði allra kosningabærra manna í landinu til samþykkis eða synjunar. Sama rétt hefur fimmtungur kosningabærra manna. Krafa um þjóðaratkvæðagreiðslu skal vera skrifleg og þarf að hafa borizt forseta Alþingis innan 8 vikna frá samþykkt frumvarpsins. Einfaldur meiri hluti greiddra atkvæða ræður úrslitum. Nú eru lög staðfest af forseta, en hljóta ekki samþykki í þjóðaratkvæðagreiðslu, og falla þau úr gildi 14 dögum eftir að forsætisráðherra hefur tilkynnt um úrslit atkvæðagreiðslunnar.

Fjórðungur þingmanna eða fjórðungur kosningabærra manna getur með skriflegri beiðni til forsætisráðherra krafizt þess, að leitað sé álits þjóðarinnar um tiltekið málefni. Forsætisráðherra, hæstiréttur og umboðsmaður þeirra, sem kröfuna gera, tilnefna þrjá menn í nefnd, er ákveður orðalag atkvæðaseðilsins.

Nánari reglur um framkvæmd þjóðaratkvæðis skulu settar með lögum.

4. gr.

Á eftir 45. gr. kemur önnur ný grein, svo hljóðandi:

Frumvarp til laga eða þingsályktunar, sem felur í sér, að ríkisvaldið sé að einhverju leyti selt í hendur alþjóðlegrar stofnunar, telst ekki samþykkt, nema hlotið hafi fimm sjöttu hluta greiddra atkvæða í báðum deildum Alþingis. Nú hlýtur frumvarpið ekki tilskilinn meiri hluta, en þó einfaldan meiri hluta greiddra atkvæða í báðum deildum, og getur þá ríkisstjórnin borið frumvarpið undir atkvæði allra kosningabærra manna í landinu til samþykktar eða synjunar. Ef minnst 50% kosningabærra manna taka þátt í atkvæðagreiðslunni og tveir þriðju hlutar þeirra greiða atkvæði með frumvarpinu, telst það samþykkt.

5. gr.

68. gr. orðist svo:

Fasteignir og náttúruauðæfi hér á landi skulu Íslendingar einir eiga, eða stofnanir, sem Íslendingar eiga einir. Sendiráð erlendra ríkja mega þó eiga hér húseignir samkvæmt alþjóðavenjum, sem um það gilda. Alþjóðlegar stofnanir, sem Ísland er aðili að, mega og eiga fasteignir til menningar- og heilbrigðisstarfsemi. Þó þarf lög um það hverju sinni.

Engir nema Íslendingar mega taka á leigu atvinnutæki eða íslensk náttúruauðæfi. Undanþegin þessu ákvæði eru þó flutningaskip og flugvélar. Að því er snertir erlenda menn búsetta hérlendis, skal mæla fyrir um þessi atriði með lögum.

Enginn útlendingur getur fengið ríkisborgararétt nema með lögum.

6. gr.

Á eftir 68. gr. komi ný grein, svo hljóðandi:

Öll núverandi óbyggð, — það er almenningar, afréttir, aðrar lendur og svæði, sem eigi hafa verið í byggð undanfarin 20 ár, — og öll hveraorka, vatnsorka og auðæfi í jörðu, sem þar eru, er ævinleg eign íslenzku þjóðarinnar. Ákveða skal með lögum beitirétt, veiðirétt og annan hefðbundinn afnotarétt á þessum svæðum, svo og hvernig með eyðingar, sem þar eru, skuli fara.

7. gr.

Framan við 69. gr. bætist ný málsg., svo hljóðandi:

Hver maður á rétt á atvinnu. Ríkið skal stefna að því að tryggja öllum fulla atvinnu. Með lögum skal skipa um öryggi manna við vinnu, hæfilegan vinnutíma og ráðstafanir gegn ofþökun.

8. gr.

70. gr. orðist svo:

Hver maður á rétt á læknishjálpi og ókeypis sjúkrahúsvist, þegar slys og sjúkdóma ber að höndum. Hver maður á og rétt á slíkum styrkjum úr almennum tryggingasjóðum, er slys, sjúkdóma, örorku og elli ber að höndum, að nægi honum til framfærslu. Sérstaklega skal tryggja rétt barna, mæðra og ekkna á sama hátt. Sá, sem eigi fær séð fyrir sér og sínum, á rétt á styrk úr almennum sjóði. Nánar skal ákveða öll þessi réttindi með lögum.

9. gr.

71. gr. orðist svo:

Öll börn og unglingar á aldrinum 7 til 16 ára eiga rétt á ókeypis fræðslu, svo og allir þeir, er njóta vilja framhaldsmenntunar og hafa til þess hæfileika og áhuga. Tryggja skal efnahagslegt jafnrétti til menntunar með lögum.

10. gr.

75. gr. orðist svo:

Ísland er friðlýst land. Herskyldu má aldrei í lög leiða.

Greinargerð.

Frá því að lýðveldið var stofnað, hefur það verið ætlun þings og þjóðar, staðfest af mörgum ríkisstjórnnum, að setja lýðveldinu nýja stjórnarskrá, sem tryggði íbúum landsins hin margvíslegustu félagslegu réttindi. Strax um haustið 1944, er nýsköpunarstjórnin var mynduð, var slíkum vilja lýst yfir í stefnuskrá hennar með þessum orðum:

„Loks hefur ríkisstjórnin ákveðið, að hafin verði nú þegar endurskoðun stjórnarskrárinnar með það m. a. fyrir augum, að sett verði ótvíræð ákvæði um réttindi allra þegna þjóðfélagsins til atvinnu, eða þess framfæris, sem tryggingalöggjöfin ákveður, félagslegs öryggis, almennrar menntunar og jafns kosningaréttar.“

Fleiri ríkisstjórnir síðar hafa gert svipaðar samþykktir og stjórnarskrárnefndir verið settar og starfað, en allt hefur borið að sama brunni: deilan um kjördæmaskipunina hefur hvað stjórnarskrármál snertir yfirgnæft allt annað, en allar aðrar nauðsynlegar stjórnarskrárbreytingar hafa lent í skugga.

Þá er það helzt ráð, þegar nokkur friður er nú í kjördæmamálinu, að reyna að fá fram þær aðrar stjórnarskrárbreytingar, sem löngu er orðin þörf á að gerðar séu. Álita því flutningsmenn, að nú sé heppilegur tími til þess að flytja frv. um slíkar breytingar.

Þær breytingar, sem lagt er til að gera með þessu frv., eru mjög mismunandi eðlis, allt frá því að vera nauðsynlegar „leiðréttingar“ á úreltum ákvæðum, stað-

festingar á fengnum mannréttindum og til verulegra breytinga til aukins lýðræðis og lýðréttinda.

Breytingar þær, sem felast í 3. og 4. gr. þessa frv., fela í sér eina veigamestu breytingartillögu þess: að tryggja þjóðinni sjálfri beinlínis ákveðið vald til þess að samþykkja eða fella lög án þess að hafa stjórn málaflokka að milliliði. Það var tilgangur lýðveldisstjórnarskrárinnar, að þjóðin fengi slíkan rétt. Í 26. gr. lýðveldisstjórnarskrárinnar var beinlínis gert ráð fyrir því, að forseti lýðveldisins gæti skotið lagafrumvarpi undir þjóðardóm, og væri þá hægt í þjóðaratkvæðagreiðslu að fella lagafrumvarp, sem meiri hluti Alþingis hafði samþykkt. Einmitt með tilliti til þessa valds, er forseta Íslands var gefið með 26. gr., var ákveðið, að hann skyldi vera þjóðkjörinn, en ekki þingkjörinn, eins og meiri hlutinn í lýðveldisstjórnarskrárnefndinni fyrst lagði til. Hins vegar eru nú liðnir tveir áratugir, og forseti Íslands hefur aldrei veitt þjóðinni aðstöðu til þess að leggja sinn dóm á neitt mál. Er því orðin full nauðsyn á, að sett séu ákvæði í stjórnarskrá, er tryggi þjóðinni, að hún geti hagnýtt sér þann rétt, sem 26. gr. lýðveldisstjórnarskrárinnar veitir henni, án þess að forseti þurfi að skjóta málum undir hennar dóm með því að synja að staðfesta lög.

Í 4. gr. þessa frv. er sérstakt ákvæði, svipað því, sem nú er í stjórnarskrá Dana, til þess að tryggja, að þjóðaratkvæðagreiðsla fari fram, ef ríkisvaldið hyggst afhenda heimildir sínar í hendur alþjóðlegrar stofnunar.

Í 1. gr. þessa frv. er gert mögulegt að lækka kosningaaldur niður fyrir 21 ár með einfaldri lagasetningu. Enn fremur eru felld burt skilyrðin um, að kjósendur skuli vera fjárráðir eða hafa óflekkað mannorð. Virðist eigi rétt, að hægt sé að dæma af mönnum slík mannréttindi sem kosningarrétt, enda sýnir reynslan, að hætta er á, að farið sé í manngreinaralit, þegar slíkt er gert.

Með 2. gr. er aðeins verið að staðfesta þá hefð, að Alþingi hefji störf sín að hausti í októberþyrjun.

Með 5. gr. er flutt breytingartillaga, sem þeir Hannibal Valdimarsson og Einar Olgeirsson hafa áður flutt. Er orðin á því brúnasta nauðsyn, að um þetta séu sett ótvíræð ákvæði í stjórnarskrá.

6. gr. felur í sér, að tekin eru af öll tvímæli um, að óbyggðirnar og sú orka og auðæfi, sem þar eru í jörðu, séu ævinleg eign íslensku þjóðarinnar, alþjóðareign, sem eigi verði af höndum látin til sölu. Um form eignarréttar á þessu óbyggðasvæði hafa verið skiptar skoðanir. En því meir sem sá tími nálgast, að þjóðin geti hagnýtt allar auðlindir sínar, því nauðsynlegra er, að ótvírætt sé úr skorið um eignarrétt á þessu svæði.

Með 7. gr. er sett í stjórnarskrá viðurkenning á því, sem nú er staðreynd og viðurkennt í yfirlýsingum flestra ríkisstjórna, síðan lýðveldið var stofnað: réttur manna til atvinnu og hvers konar vinnuverndar.

Með 8. gr. er hinum eldgamla „þurfamannarétti“ stjórnarskrárgreinar nr. 70 breytt í það horf, er nútímanum hæfir, sett í samræmi við tryggingalöggjöfina og þó gengið feti framar með því, að tryggja skuli ókeypissjúkrahúsvist.

9. gr. breytir aldargömlu lélegu ákvæði um uppfræðslu barna í nútímahorf og samræmi við gildandi fræðslulög, en gengur þó feti framar með því að fyrirskipa, að tryggja skuli efnahagslegt jafnrétti til menntunar með lögum — og er vissulega tími til kominn, að svo sé gert, og þjóð vorri hin fyllsta þörf á því, svo að þeir unglingar, er áhuga hafa og hæfileika til æðri menntunar, þurfi eigi af henni að missa sökum efnahagsskorts.

Með 10. gr. er afnumin hin gamla 75. gr., sem orðrétt var tekin á sínum tíma úr dönsku stjórnarskránni og heimilar herskyldu á Íslandi, en engir íslenskir stjórn málaflokkar hafa sýnt áhuga á að framkvæma og sízt væri grundvöllur fyrir nú. Er þess í stað lögleitt bann við herskyldu og landið friðlýst.

Nánar í framsögu.